

קצת זכרונות

כל כך "מראין בישוין", בי"היו ונו"נין ארובין — ואנכי, הצעיר באלפי יהודה, אלף זעירא, עם מכתב המלצה מבעל "כל חמדת ישראל"...

טפסתי ועליתי על המדרגות, עד לקומה השלישית. בפתח היה מורבק כרטיס עם השם "ראובן בריינין, סופר", בלועזית. לבי פחד ורחב...

על צלעולי הזהיר בפעמון נפתחה הדלת ועלמה שהרחרה בעלת עינים חיות וממללות, יצאה לקראתי.

— בבקשה להכנס. אחי יבוא כרגע — אמרה, מבלי הרבות לשאול.

"אחי" — הסופר הגדול הזה — ואחות לו קטנה... ועיני רוחו השתרבבו והשתלבו ברגע זה באהות השחרחרות הקטנה והנאה, שלכאורה לא היתה עוד קטנה כל כך, ביהוד עם שפחתו הספרותית-היסטורית של יל"ג, שהכיר תיה כמעט פנים אל פנים — מתוך הביקורת של בריינין ועוד ועוד, ביהוד עם כל האהיות הנאות והקטנות שביש"ש, למען לצוד עליהן לוח ארז... לאחר רגעים אחדים יצא בריינין. קומתו החסונה וכל מראהו הרחימוני וליבבוני הושיט לי כף יד רכה, מלאה ורחבה, הביט בי בפנים מאירות ומסירות, מפוקות נדיבות לב, חרדת נפשי שבה למנוחתה. הוא שאלני למטרת נסיעתי לחוץ לארץ ומי אשר שלחני אליו, בידים רועות מעט הוצאתי את

המכתב, אשר עבר עליו מתוך התענינות מרובה.

ואחרי שעה קצרה כבר הרגשתי את עצמי בקרבתו במצב נעים ונוח. איוו קירבת נפש, כולה אנושית ולבבית, נאצלה עלי מאתו. הוא הוסיף לשאול אותי על אודות משפחתי, מעשי ומצב השכלתי העברית והכללית, בעברו, בענין זה מלשון יהודית-גרמנית לרוב סית, ומרוסית ליהודית (העברית עוד לא היתה שגורה או בהוגי המשכילים היות וממללות, יצאה לקראתי).

— בבקשה להכנס. אחי יבוא כרגע — אמרה, מבלי הרבות לשאול.

"אחי" — הסופר הגדול הזה — ואחות לו קטנה... ועיני רוחו השתרבבו והשתלבו ברגע זה באהות השחרחרות הקטנה והנאה, שלכאורה לא היתה עוד קטנה כל כך, ביהוד עם שפחתו הספרותית-היסטורית של יל"ג, שהכיר תיה כמעט פנים אל פנים — מתוך הביקורת של בריינין ועוד ועוד, ביהוד עם כל האהיות הנאות והקטנות שביש"ש, למען לצוד עליהן לוח ארז... לאחר רגעים אחדים יצא בריינין. קומתו החסונה וכל מראהו הרחימוני וליבבוני הושיט לי כף יד רכה, מלאה ורחבה, הביט בי בפנים מאירות ומסירות, מפוקות נדיבות לב, חרדת נפשי שבה למנוחתה. הוא שאלני למטרת נסיעתי לחוץ לארץ ומי אשר שלחני אליו, בידים רועות מעט הוצאתי את

דתו הספרותית. לבסוף נעתר לבקשתי וכבואי אליו הביתה היציא את כתבי ידו מתוך שולחן כתיבתו והתחיל לעבור עליו במעמדי. הצטמצמותו ותשורת מת לבו גברה במשך הקריאה, שנטפליתי גם אנכי אליה כמלוא עיני, בתירי ברגע זה אחרי כל נדנדוד קל ברשמי פניו המעניינים, לבסוף פנה אלי ויקרא ברוסית:

— "חורזשו!" — בלומר: "מוכשר!" — ווישט לי את ידו בחיבה.

זאת היתה ההקדמה אל החיבור הנפשי, שנתהווה מאז בין שנינו. ומאז נהייתי מבאי ביתו. הוא נהג בי איוו אבהות מחוננת, כאב עברי מדור הישן, המחבב את בנו יתירו לשהוא רואה סימן ברכה בלימודיו, — אהבת הבן מתוך אהבת התורה.

בכריינין הכרתי בפעם הראשונה סר פר עברי ב"מסד" גדול — את הסר פר ב"ה"א הידיעה והבחירה, "משכמו ומעלה גבוה טכל העם", כפשוטו וכי משמעו. הוא היה חי כולו בעולם הספרות — לא כאחד העם, שהיה ראשית כל הוגה דעות ומורה לרבים, לא במנדלי אמנדאומן, רואה עמל ביש-ראל, לא איש המדינה והסלון ו"כל-בו", כהרנ"ס, שענין הכתיבה היה אצ-לי כפרפראות לחכמתו. והוא, בריינין, היה שמה כמוצא שלל רב ממש, בכל פעם אשר עלתה לו לנלות בשרון ספי רותי, לפחות למצוא כמוי שהוא סימני כשרון, "ניצוץ", והיה מחבב אותו כאב את בנו.

אחד מן הכשרונות הגדולים בספרות תנו שנתללו אצלנו כאותו פרק על ידי בריינין, הוא הסופר ר' בנימין, (יהודי שע רדלר-פלדמן), בטרם צמחו לו מחלי פות זקנו הארוך, היורד לו כיום על פי מידותיו התרומיות...

בביתו ובמסויבתו של בריינין הכרתי בעת ההיא לדעת את רוב סופרי הזמן ההוא, כל אלה הסופרים אשר היתה להם התרמנות לעבור דרך בירת אשכנז. הוא היה מטפל עמם באהבה וחיר בה יתירה, לאלה הכאים מוזנך-לארץ היה מראה את כל המודות עיר ברלין, לחולים אשר באו לדרוש ברופאים מומחים היה לעינים ולמליץ בינותם ובין הפרופיסורים המפורסמים. וזכור רני שפעם אהת בא ביהוד עם הסופר המנוח יצחק יעקב ווייסברג לחוועץ ברבר מחלתו עם הפרופיסור היהודי המפורסם, סינאטור, מברלין. בריינין נין הציג את ווייסברג לפני הפרופסור. הוא השתחוה בענות הן.

— זהו הפרופ סינאטור, אמר בריינין.

— האם זהו הפרופסור גופא? — שאל ווייסברג.

— שמי סינאטור, ענה הפרופסור היהודי.

— אבל זהו, איפוא, הפרופסור גופא? —

— לא הפרופסור גופא, כי אם סינאטור...

את האניקדוטה הזאת, כרוב האניקי-דוטות ממין זה, היה בריינין אוהב לספר אחרי כן באזני האורחים והמכרים

הרבים, שהקדימו לפתחו, ושהיה מקבל אותם כדרכו המיד בסבר פנים יפות ומאירות.

כחברו ויריבו פרישמן אהב בריינין גם הוא מאוד את ההלצה ואת הבדיחה, ביהוד "ליצנותא דספרותא", להתכרח מעט על חשבון ה"בטלנות" של סופרינו מן הרור הישן, אבל הסא-טירה שלו לא היתה נוסבת ויוררת תהומות כשל פרישמן וגם היה חוזר עליה, מתוך שיגרא, כמה פעמים.

את השכלתו הכללית רכש לו בריינין בתי המדרשות הנכונים שבמערב אירופה, אבל הוא לא הכין את עצמו הרבה בפרוזודורי המדעים קודם שנכנס לטרקלין, וגם לא הרבה ב"ישיבה" באחלי התורה שלנו, ועל כן היה גם סגנונו העברי קל ונעים, נקי מסבל הירושה של הספרות התורנית שלנו ומן ה"צנת בעבת עשויה".

משהתחילה תנועת התהיה בישראל לחדור בגרמניה התעוררה בעת ההיא בקרב חבר צעירים יהודים, נישאי הרעיון הזה, השאיפה להכניס ולהרכיב את יצירותיה המקוריות של היהדות המזרחית אל המערב, כלומר בקרב היהדות המערבית, על ידי תרגומים מסופרי ישראל המקוריים, הרצאות ודקלומים והצגות תמונות מצוירים וא-מנים עבדים. בודאי לא מקרה היה, כי נכחרו לשם כך יצירותיהם של סופרים ידועים ביהודית, הראשון מן הסופרים שזכה לכך היה המפורסם הודי מורים רונפלד מאמדיקה, אשר נישא אז על שפת כל לשון זני

תרגם לגרמנית בידי ברתולד פייבל ונעטר בעיטורים כידי הצייר לי ליאן. הוציאו אז אלמנטים מצוירים, ספרי שירים וכרומה. בריינין, שראה את עצמו כמליץ של התרבות העברית בין מוד רה למערב (וכן קרא בשם המאספים הספרותיים שהוציא), עמד מרתוק לת נועה הזאת. אף התחיל להלחם בכל עוז-עלומיו נגד התנועה האידיש-אית, ב"פולחן ה'ז'רגון", שראה בי סכנה גדולה לתהיה העברית. וכשהתחיל עוד לצאת לאור מטעם החוג הנזכר ירחזן מיוחד בגרמנית בשם "מזרה ומערב" מוקדש לשאיפות האלה (בשם הזה שקרא למאספיו הוא, שבהם נדפס סאמרו המפורסם על דבר הגאון מויל-נה) לא היה לץ להתרגשותו. אפילו אם נזכור, כי נכוח מחופם של סופרים אלה, שנישאו אז על כל כפים בעוד הוא מכובד בחוג צר, חוג הקוראים העברים, לא נזכר שלא לומר, כי כור נתן הית בזה לשמה, מתוך אהבה ומסירות לעברית.

בעבודתו למען העברית במשך השנים אשר התגורר בברלין התנהג בריינין גין לא כמנהג סופר, כי אם כעסקן ועובד חרוץ, כ"הייל פשוט", לא כ"מסד הכל" ועומד מן הצד, באניו-הרעה ומבקר, העומד מעל להמעשים, אלא נכנס בעובי הקורה. במשך של שנים רבות הקריש את זמני ומרצו והרבר מכוחות נפשו בעד החדרת הלשון העברית וביחוד הדיבור העברי אל חוגי יהודי המערב ולא חשך את נפשו מכל עמל ועבודה, גם מבלי שים לב,

אם עבודתו הספרותית תסבול על ידי כך. הוא שיתף עמו או את רוב הסופרים והמלומדים והעסקנים העבריים במקום ומשך לב כולם אתו לעבודה, בכלל זה גם את הסופר ש"י הורוויץ, ר' בנימין יוסף לוי און (שנתפס עתה כולו לעבודה חקלאית וגם תרבורית), ד"ר ש. ברנשטיין ועוד מבני זמנו.

אף ראוי לעיין שיתוף פעולתו ביר"ה, "הקשת", שיצא בעת ההיא בברלין כחשתתפותם הראשית של בריינין ושאר הסופרים הצעירים בשעתם. אולם זו פרשה לעצמה.

אך כל זה לא עמד לו בשעתי דחקו, המוסרי והחמרי, כאשר "נסתחפה שדהו" ומצבו הכלכלי החל להתמוטט בעקב המשבר, שבא אז בשטח הספרות והעיתונות העברית ברוסיה, ובריינין היה "אנוס על פי הדיבור" להתחיל לעבוד ולהשתתף בעתונות האידית — הלשון אשר נלחם בה בעוז והרף נפיש. קולו החזק של המיפריהלוחם נהיה צרוד מעט... בקול ענות חלושה התחיל להתגונן מפני מתנגדיו ווריקיו בשל הצעד הזה, — אך הוא לא יכול עוד הצפינו"... ובנפשו של הסופר בא משבר עמוק...

הימים ההם, שנות תרס"א—תרס"ה, היו ימי עליית הרוח בחיי אחינו ברוסיה, אז רוב מנינה וכנינה של היהדות בעולם, ובספרותנו העברית שתי הוציאת הספרים החשובות, "תושיה" ו"א-היאכה" עברו כ"מלוא הקיסור" להע-

שירו את ספרותנו בספרים חשובי ערך אשר נפוצו למכביר בכל תפוצות ישראל, ושני העתונים היומיים, "המליץ" ו"הצפירה", גם הם עמדו על גבהם הספרותי הזמני במרכז העולם היהודי והרחיבו את דעת הקורא העברי ועוררו צעורה את רוחו ועל כולם, "השלח" של אחד העם, אשר מימיו פוכו כמעין זך, גולת-הכותרת ובוהרת-לגולה. היה אז עונג רוחני וסופוק נפשי להיות סופר בישראל, שרבים קוראים בשמו, נקדש ונערץ ומלוכד על הכל ושמו הולך לפניו. קשה לנו לצייר ולתאר את ההערצה של הסופר העברי מצד ה"קורא היקר", בימים הקם.

ובאותם הימים עמד בריינין, המב-קר והאמן, על גרום פסגתו. עוד היה כבודו הרש עמדו כסופר אירופי-עברי, אשר התהלך עם סמולנסקי, הת-רועע עם חכמי ישראל שבמערב, דיבר פנים בפנים עם נורדאו והרצל, הכיר את יל"ג, יצא ונפנס בהיכלי החכמה והמדע בוינה וברלין ועוד ועוד. והוא השתתף כמעט בכל ההוצאות הספרותיות של אז; הקוראים, העורכים והמו"לים היכו למוצא פי עטו, "הזמיר נג" אצלו (בשכר-ספרים הגון מאוד, שלא יצויר כלל בימינו) דברי ספרות, לעתים קרובות סאיד — גם טלגרפית. ידיו היו מלאות עבודה... ופעמים שהיה מוכרח לכתוב ב"השבעת הקולמוס", בסחיטת-העט. אבל הוא לא אבה להיות סופר סת"ם, שאינו צריך השראה, אלא לכתוב רק בנוח עליו הרוח — והדבר הזה העציב אותו לפעמים מאוד. חושש

היה שמה לא יספיק ל"המציא" מה שדורשים ממנו, לנות מה שמחכים ממנו, היה ירא שלא יתראה בבחינת "נתבע — ברוח — ואינו נותן".

על מצבו, הנפשי וגם החמרי, מעידים גם דבריו (שאמנם נתפרסמו בזמן מאוחר, אחר כך, אבל הם מציינים את הרגשותיו מאז) בכתבו: "אנוס אני להשתכר הרבה, כי צרכי ביתי מרובים ולולא עבודתי המרובה לא היה לי די סופוק גם לצרכי היותר הכרחיים. קשה לי גם להשיב דיקם פני העורכים והמו"לים המפצידים בי וכך אני מקבל עלי עבודות ספרותיות יותר מכפי כו"ני, או מכוח אנוש בכלל, וכיוון שאני מתחייב להמציא את פרי עטי לימים ושעות קבועים שוב אינני יכול לדחות את המאמרים המובטחים אף לשעה אחת, כי מאיצים, כינתיים אין אני חי, כי אם עיבד בלי הרף ושואב ממעיני רוח עד הטיפה האחרונה. ונדמה לי בכל פעם שנשאבתי לגמרי, עד היסוד... ואם אין המוח גובע עוד מעצמו אז סוחטים אותו, מכריחים אותו לחשוב מחשבות..."

דורשי רשומות ימצאו אולי בדברים האלה, שכאים רק לסייע את הנחותי והסתכלויותי במצב רוחו של הסופר במשך שנות עבודתו הפוריה ביותר, — את המפתח לסגור-לבו של בריינין שלאחר כך...

של בריינין — ולא של כל ברייניינין, כי הלא ככה הוא כותב (ב"וידוי הנפש", הטמסם את כל פדשת הייז): "בשלושים שנה שאבתי ממקור רוחי,

הוקעתי נפשי נגד השמש, הצגתי ככל סופר את נפשי עירום ועדיה בשער בת רבים. בשלושים שנה פיצלתי את רוחי... אולם זוית אחת קטנה נשארה בנשמת נשמתו ושם צפון סוד סודות ואותו לא אגלה לכם... את האני הפנימי מי, היותר פנימי, אותו לא אוציא גם הפעם החוצה... יש גם לסופר קודש קדשים בנפשו פנימה וזר לא יקרב אליו..."

אמנם, מיכה יוסף ברדיצ'בסקי, מעריצו וגם איש ריבו, היה כותב דברים כמו אלה בסגנון אחר, אינטימי יותר, אבל גם אלה הם דברים היוצאים מן הלב...

ודרך אגב, אגב "זכרונות" — ברדיצ'בסקי לא היו יחוסיהם האישיים ההדדיים נוחים ולא היו "גורסים" זה את זה, אף שגרו זמן רב כמעט בשכונה אחת והבירו וביקרו זה את זה בעת הראשונה. כל אחד מהם היה נכוח מהופתו של חברו עד יומי האחרון.

אולם ביסודו היה בריינין איש רעים להתרועע, אוהב את חברותו ומתהלך כרע וכאח עם כל אחד, אפילו עם "בעל בית" פשוט, שהכיר בו מעט שאר רוח, ואף ברבת הדינט לא היתה קלח בעיניו, אף שהיה בפנים נפשו איסטנים גמור במהלכו עם אנשים, ביהוד בכל מקום שננע הדבר לטובת הרחבת העברית והחדרתה אל הסביבה העברית המקומית לא קשה דבר ממנו. בעזרתו הפעילה והערה היינו מקהילים או בעברית קהילות ואספות רבות עם

בברלין, שהיה מקדיש לזה הרבה מאונו וגם מהרגלי ואין צריך לומר, שכל העבודה הרבה שעבד במשך שבתו אתנו להפצת העברית ביחד עם חבריו ובני זמנו לא הצלה אף אחד מהם או על דעתו לקבל איזה שכר או פרס, או עוד גם לא היתה בואת בישראל, האספות והועידות והישיבות, שבהן השתדל למשוך את כל הכוחות הספרותיים והאינטלקטואליים היו נמשכות ל"מונפול" (כית קהות מפורסם או בברלין, ששימש בשעתו, מרכז רוחני מוחשי) ומשם היו מלוים זה את זה הכיתה כל אותו הלילה, עד עלות השחר ממש...

השפעתו של בריינין על הסביבה העברית כסופר וכעובד תרבותי היתה אז גדולה במידה שלא הגיע אליה שום איש משאר הסופרים העבריים, שנמצאו או בברלין, אף שלא עבד ופעל כעסקן ובעל מפלגה וגם לא היה דברן מצויין ותועמלן חרץ. גם השקפות מדיניות קבועות כמעט שלא היו לו וכל השפעתו היתה בעיקרה כסופר, ב"איש העט", זה היה בעיניו תואר הכבוד הנעלה ביותר.

על עטו חי, על עטו נאבק עם מר החיים ולא יכול להם. ועל עטו מת, שבע ימים ורווי רוגז, "קשת סופרים היתה".

לאוהביו, מוקירו ומעריציו הרבים אבד בבריינין ידוד נאמן, אוהב דבק מאח, אדם ביקר, כל גליון עליו, ולא ידון ריחזו באדם.

תהא מנוחתו כבוד! מ. ג. גונצ'ר